

Čutura, M.; Čolak, A.

EUROPSKA UNIJA KAO DIO RJEŠENJA – STAVOVI MLADIH SVEUČILIŠTA U MOSTARU

Sažetak: U posljednje vrijeme raste broj istraživanja u regiji o stavovima i percepciji ukupne populacije, a osobito mladih vezanih uz demokratizacijske procese i pridruživanje Europskoj uniji. Postoji široki konsenzus o tome da su mladi jedan od najvažnijih elemenata socijalnog kapitala svakog društva. Suvremeni pristup socijalnom kapitalu, naglašava specifične značajke studenata, kao integralnog dijela mlade generacije, dodjeljujući im status ključnog društvenog resursa. Prema ovom pristupu za svako društvo je od iznimne važnosti da studenti aktivno participiraju u izgradnji kako vlastitog tako i ukupnog socijalnog kapitala zajednice. Svrha ovog istraživanja je identificirati potencijal studenata u participaciji i podršci procesu pridruživanja BiH Europskoj uniji. Ciljevi istraživanja su utvrditi razinu podrške euro-integracijskom procesu i dobiti uvid u očekivanja mladih vezanih uz poboljšanje osobnog statusa i rješavanje političke i ekonomske situacije u zemlji. Istraživanje je rađeno na uzorku od 200 studenata sa četiri najveća fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Rezultati ukazuju na nisku razinu političkog interesa i participacije mladih, ali i na relativno visoku podršku pridruživanju Europskoj uniji. Mladi u procjeni očekivanja od pridruživanja daju prioritet rješavanju ekonomskih problema. Također, rezultati ukazuju i na određene realno-skeptične dimenzije stavova u očekivanjima mladih da će ulazak BiH u EU riješiti najvažnije probleme s kojima se BiH suočava.

Ključne riječi: Europska unija, mladi, stavovi prema Europskoj uniji, politički interes i participacija

Podaci o autorima: izv.prof.dr.sc. Čutura M.[arija], Sveučilište u Mostaru, Ekonomski fakultet, Matice hrvatske bb, 88000 Mostar, Bosna i Hercegovina, marija.cutura@ef.sum.ba; doc.dr.sc. Čolak, A.[nela], Sveučilište u Mostaru, Ekonomski fakultet, Matice hrvatske bb, 88000 Mostar, Bosna i Hercegovina, anela.colak@ef.sum.ba.

Čutura, M.; Čolak, A.

EUROPEAN UNION AS A PART OF SOLUTION - ATTITUDES OF YOUTH FROM THE UNIVERSITY OF MOSTAR

Abstract: The numbers of regional researches of overall population and especially of young population on democratization processes and association with European Union have been increased recently. There is a wide consensus that young population is one of the most important parts of overall social capital. Contemporary approach to the social capital highlights specific importance of students, as an integral part of young generation, assigning them with a status of a crucial social resource. Considering that, students' participation is extremely important in building of their one but also of overall social capital of the community. The main goals of this research are to determine the level of students support for Euro-integration process as well as their expectations from EU integration. The research was conducted on a sample of 200 students from the four biggest faculties at the University of Mostar. Results indicate low political interest and participation of youth, but also relatively high support for European integration. According to the results, youth give priority to the solving of economic problems through the integration process. Also, they express realistic and skeptical dimensions of attitudes in the expectations that integration will solve the biggest problems that country deals with.

Key words: European Union, youth, attitudes towards European Union, political interests and participation

Author's data: Čutura M.[arija], Ph.D., Associate professor, University of Mostar, Faculty of Economics, Matice hrvatske bb, 88000 Mostar, Bosnia and Herzegovina, marija.cutura@ef.sum.ba; Čolak, A.[nela], Ph.D., Assistant Professor, University of Mostar, Faculty of Economics, Matice hrvatske bb, 88000 Mostar, Bosnia and Herzegovina, anela.colak@ef.sum.ba.

1. Uvod

Postoji široki konsenzus o mladima kao jednom od najvažnijih elemenata socijalnog kapitala svakog društva. Ipak, različita društva imaju različita očekivanja i pristupe prema mladima. S jedne strane često se mlade u zemljama u tranziciji naziva izgubljenom generacijom (eng. *Lost in Transition*), a s druge im se pripisuju gotovo nadnaravne osobine i predviđanja da će mladi i sposobni ljudi kada dođu u priliku riješiti sve društvene probleme. U tranzicijskim zemljama jugoistočne Europe mlade se često promatra kao stvarni čimbenik socijalnog kapitala tek u statistikama koje prate odlazak visokoobrazovanih mladih ljudi. Suvremeni pristup socijalnom kapitalu, naglašava specifične značajke studenata, kao integralnog dijela mlade generacije, dodjeljujući studentima status krucijalnog društvenog resursa. Prema ovom pristupu za svako društvo je od iznimne važnosti da studenti aktivno participiraju u izgradnji kako vlastitog tako i ukupnog socijalnog kapitala zajednice (Gvozdanović, 2014.). U tom kontekstu, razmatranje specifičnih karakteristika studenata kao važnog dijela socijalnog kapitala mladih od posebnog je značaja za pristup mladima u društvu. U posljednje vrijeme raste broj istraživanja u regiji o stavovima i percepciji ukupne populacije, a osobito mladih, vezanih uz demokratizacijske procese i pridruživanje Europskoj uniji (EU). Mladi kao potencijalni čimbenik i generator demokratizacije i kao važan element socijalnog kapitala društva u fokusu su ovog istraživanja. Budući da je većina navedenih istraživanja rađena na uzorcima mladih u rasponu od 15 - 29 godina svrha ovog istraživanja je pružiti uvid u stavove i percepcije studentske populacije. Cilj ovog istraživanja je identificirati potencijal mladih obrazovanih ljudi u participaciji i podršci procesu pridruživanja, te dobiti uvid u očekivanja mladih Sveučilišta u Mostaru vezana uz poboljšanje osobnog statusa i rješavanje političke i ekonomske situacije u zemlji nakon pridruživanja Europskoj uniji.

2. Prethodna istraživanja u Bosni i Hercegovini i regiji jugoistočne Europe

Na razini političkog odlučivanja postoji javno iskazani konsenzus o spremnosti Bosne i Hercegovine (BiH) da postane članica Europske unije. Prema zadnjem istraživanju koje je provela Direkcija za europske integracije - DEI (2017.) sedam od deset građana BiH glasovalo bi za ulazak BiH u Europsku uniju (69,2%). Gledajući razdvojeno, u Federaciji BiH podršku pridruživanju daje 76,6% građana, a u Republici Srpskoj 56,4%. Prema rezultatima studije *Lost in Democratic Transition* (2015.), koja daje pregled rezultata studija mladih u regiji jugoistočne Europe, najveću podršku pridruživanju EU izražavaju mladi Albanije (88,6%), mladi Kosova (81,8%) i mladi Makedonije (72,7%), a potom mladi iz BiH (55,0%). Mladi iz zemalja regije, članica EU, pokazuju značajno manji stupanj podrške EU, a to se prije svega odnosi na Sloveniju, gdje je podrška mladih EU na najnižoj razini (32,6%), a potom u

Hrvatskoj (41,7%) i Bugarskoj (45,0%). Stavovi podrške mladih u regiji jugoistočne Europe povezani su uz određenu razinu optimizma vezanu uz dobrobiti koje donosi integracija poglavito u području povećane mobilnosti i većih mogućnosti zaposlenja (*Lost in Democratic Transition*, 2015., str. 41). Studija u dimenziji interesa za političke procese i participaciju pokazuje kako je mali broj mladih u regiji zadovoljan demokracijom u zemljama u kojima žive (*Lost in Democratic Transition*, 2015., str. 47). S druge strane, prema istoj studiji, relativno mali broj mladih redovito izlazi na izbore ili uopće pokazuje interes za politička zbivanja u zemlji i okružju. Želja mladih ljudi da napuste zemlju u studijama mladih promatrana je kao indikator percipiranih mogućnosti ili nedostatak istih u zemlji u kojoj žive. U većini zemalja jugoistočne Europe uočen je relativno visoki udio mladih koji pokazuju namjeru emigriranja (*Lost in Democratic Transition*, 2015., str. 42). Najviši postotak mladih koji je izrazio namjeru emigriranja je u Albaniji (66,7%), Kosovu (55,1%), Makedoniji (52,8%) i Bosni i Hercegovini (49,2%), a najniži u Hrvatskoj (26,7%). Kao najvažniji razlog eventualnog napuštanja svoje zemlje više od polovine mladih navodi ekonomske razloge, dakle, bolji životni standard i veće mogućnosti zaposlenja, kao i mogućnosti boljeg obrazovanja.

3. Metodologija istraživanja

Cilj ovog istraživanja je identificirati potencijal studenata Sveučilišta u Mostaru u podršci procesu pridruživanja EU, te dobiti uvid u očekivanja mladih vezana uz poboljšanje osobnog statusa i rješavanje političke i ekonomske situacije u zemlji kroz euro-integracijski proces. Metodologijsko polazište ovog istraživanja u dimenziji demokratskog potencijala mladih je studija *Shell Youth Survey* koja se u Njemačkoj kontinuirano provodi od 1953. godine. Metodologijski instrumentarij navedene studije danas se koristi u većini europskih zemalja. Od dimenzija demokratskog potencijala u ovom istraživanju fokus je na izlazak na izbore i glasovanje, interes za političke procese i namjeru napuštanja zemlje. Metodologijski pristup **istraživanju stavova prema EU i očekivanja od procesa pridruživanja** oslanja se na istraživačke instrumente korištene u studiji *Mladi Hrvatske i europske integracije* (2005.).

3.1. Proces istraživanja i uzorak

Istraživanje stavova studenata Sveučilišta u Mostaru provedeno je anketnim ispitivanjem početkom rujna 2017. godine. Istraživanje je rađeno na četiri najveća fakulteta Sveučilištu u Mostaru: Filozofskom fakultetu, Fakultet prirodoslovno matematičkih i odgojnih znanosti, Ekonomskom fakultetu i Pravnom fakultetu. Prikaz strukture uzorka dan je u sljedećoj tablici (Tablica 1.).

Tablica 1: Struktura uzorka

Varijable		Frekvencija	Postotak (%)
Spol	Muški	58	29,0
	Ženski	142	71,0
	Total	200	100,0

Dob	do 22	97	48,5
	23 - 26	93	46,5
	26 i više	10	5,0
	Total	200	100,0
Nacionalna pripadnost	Hrvat	200	100,0
	Total	200	100,0
Fakultet	Filozofski fakultet	50	25,0
	Pravni fakultet	50	25,0
	Ekonomski fakultet	50	25,0
	Fakultet prirodoslovno matematičkih i odgojnih znanosti	50	25,0
	Total	200	100,0

Izvor: Rezultati istraživanja autorica rada

Iz tablice je vidljivo kako je uzorkovan podjednak broj studenata s navedenih fakulteta, a ukupno je u uzorku N=200 studenata. Prosječna dob uzorka je 23 godine. Uzorak je donekle neravnomjerno raspoređen što se tiče spola, što je kada se radi o studentskoj populaciji manje značajno, budući određeni trendovi pokazuju da je i na razini države veći broj žena u procesu visokog obrazovanja.

3.2. Istraživački instrumenti

U ovom radu, stavovi studenata Sveučilišta u Mostaru su istraživani na nekoliko razina, od razine interesa za političke i euro-integracijske procese, namjere emigriranja, preko određenih razina participacije u društveno-političkom životu, do stavova prema Europskoj uniji i očekivanja od procesa pridruživanja. Anketni upitnik se sastoji od tri dijela. Prvi dio upitnika odnosi se na podatke o ispitanicima (spol, dob, nacionalna pripadnost i fakultet na kojem studiraju). Drugi dio upitnika odnosi se na istraživanje političke participacije i interesa, te namjere napuštanja zemlje, kao dimenzija demokratskog potencijala mladih. Treći dio upitnika odnosi se na stavove prema EU i očekivanja od procesa pridruživanja BiH. Upitnik predstavlja kombinaciju pitanja zatvorenog tipa sa opcijom jednog ili višestrukih odgovora i listi tvrdnji.

4. Analiza i interpretacija rezultata istraživanja

Nakon unosa, tehničke i logičke kontrole podataka, u programskom paketu SPSS urađena je analiza dobivenih rezultata. Budući se navedeni instrumenti istraživanja nisu primjenjivali na studentskoj populaciji Sveučilišta u Mostaru, ovo istraživanje se može okarakterizirati kao istraživanje eksplorativnog tipa. S obzirom na navedeno, kao i na činjenicu da se radi o istraživanju na uzorku ograničenog raspona, analiza podataka je rađena na razini deskriptivne statistike. Rezultati ovog istraživanja interpretirani su u odnosu na rezultate studija o mladima u BiH i Hrvatskoj koje su provedene na ukupnom uzorku mladih.¹

¹ Komparativne prikaze i interpretaciju moguće je promatrati isključivo na deskriptivnoj osnovi, uzimajući u obzir različite društveno-političke okolnosti i vrijeme istraživanja, kao veličinu te različite dobne, spolne i obrazovne

4.1. Interes mladih za društveno-političke i euro-integracijske procese

U prvoj razini analize prikazani su rezultati istraživanja interesa mladih za političke i euro-integracijske procese, kao i određenih dimenzija participacije, odnosno, aktivnog sudjelovanja u društveno-političkom životu. U sljedećoj tablici (Tablica 2.) prikazani su rezultati **stupnja interesa mladih za društveno-političke teme** kroz praćenje informacija iz medija vezanih uz društveno-politička zbivanja u zemlji i okružju.

Tablica 2: Interes studenata za praćenje informacija iz medija o društveno-političkim zbivanjima u zemlji i okružju

Stupnjevi interesa	Frekvencija	Relativna frekvencija (%)
Nikada/Gotovo nikada/Rijetko pratim	79	39,5
Pratim nekoliko puta tjedno	70	35,0
Pratim svakodnevno ili skoro svakodnevno	49	24,5
Ne zanima me	2	1,0
Total	200	100,0

Izvor: Rezultati istraživanja autorica rada

Iz rezultata u tablici je vidljiva relativno niska zainteresiranost mladih iz uzorka za društveno-političke teme. Naime, svega $\frac{1}{4}$ ispitanih prati u medijima teme vezane za društveno-politička zbivanja na svakodnevnoj razini. Gledano ukupno, gotovo 40% mladih iz uzorka teme ovoga sadržaja ne prati nikada, gotovo nikada i rijetko. Rezultati *Studije o mladima u BiH* (2015.) pokazuju kako u prosjeku 50% ispitanika ne zanimaju ili uopće ne zanimaju politička događanja u zemlji i okružju. U istoj je studiji uočen trend da stariji ispitanici i ispitanici višeg stupnja obrazovanja pokazuju veći stupanj interesa za političke teme. Rezultati istraživanja studenata Sveučilišta u Mostaru donekle potvrđuju navedeni trend. U sljedećoj tablici prikazani su rezultati istraživanja koji pokazuju **samo-procjenu mladih o stupnju informiranosti o procesu približavanja BiH Europskoj uniji** (Tablica 3.)

Tablica 3: Samo-procjena stupnja informiranosti o procesu približavanja BiH Europskoj uniji

Stupnjevi informiranosti	Frekvencija	Relativna frekvencija (%)
Izvršno	7	3,5
Vrlo dobro	22	11,0
Osrednje	91	45,5
Loše	48	24,0
Nisam uopće informiran/a	17	8,5
Ne zanima me	15	7,5
Total	200	100,0

Izvor: Rezultati istraživanja autorica rada

raspone uzoraka.

Trećina mladih iz uzorka smatraju kako su loše ili gotovo nikako informirani o procesu pridruživanja (32,5%), dok manje od 15% mladih smatra kako su izvrsno i vrlo dobro informirani o procesu pridruživanja BiH Europskoj uniji. Gotovo polovina ispitanih (45,5%) smatra kako su osrednje informirani o tom procesu. S obzirom na rezultate iz prethodne tablice koji pokazuju relativno niski stupanj interesa za društveno-političke teme, rezultati o stupnju informiranosti o procesu pridruživanja zapravo su logična posljedica niske zainteresiranosti i povremenog praćenja tema ovog sadržaja u medijima. Rezultati *Studije o mladima u BiH* (2015.) također pokazuju gotovo identičan rezultat u odgovorima na pitanje o stupnju informiranosti o EU. Kako bi se dodatno utvrdio stupanj interesa mladih kako za društveno-političke procese tako i za proces pridruživanja Europskoj uniji, u sljedećoj tablici (Tablica 4.) prikazani su rezultati **stupnja upoznatosti mladih sa statusom BiH u procesu pridruživanja** u usporedbi sa istraživanjem reprezentativnog uzorka populacije na razini BiH (DEI, 2017.).

Tablica 4: Informiranost studenata Sveučilišta u Mostaru o statusu BiH u procesu pridruživanja Europskoj uniji

Ponuđeni odgovori	Studenti Sveučilišta u Mostaru (%)	Reprezentativni uzorak na razini BiH - DEI, 2017. (%)
BiH je podnijela zahtjev za članstvo u EU	31,5	31,3
BiH je kandidat za člana EU	15,0	1,7
BiH je u tijeku pregovora za članstvo u EU	29,5	45,2
Ne znam	18,5	15,3
Odgovara na upitnik Komisije	n/a	6,5
Ne zanima me	5,5	n/a
Total	100,0	100,0

Izvor: Rezultati istraživanja autorica rada i ispitivanja javnog mnijenja u BiH (DEI, 2017.)

U skladu s prethodnim rezultatima koji pokazuju relativno niski interes za društveno političke teme, te relativno nisku informiranost o procesu pridruživanja, prethodna tablica pokazuje i izrazito niski stupanj znanja o statusu BiH u procesu pridruživanja. Naime, manje od 1/3 ispitanih su upoznati s činjenicom da je BiH predala zahtjev za članstvo. Rezultati istraživanja Direkcije za europske integracije - DEI (2017.) ukazuju na sličan trend kada je u pitanju informiranost građana o statusu BiH u procesu pridruživanja. Naime, više od 60% ispitanih nisu dali precizan odgovor na pitanje o statusu BiH u procesu pridruživanja Europskoj uniji.

4.2. Razine društveno-političke participacije mladih

Istraživanje studenata Sveučilišta u Mostaru obuhvatilo je i utvrđivanje određene razine participacije u društveno-političkim procesima. Kroz analizu odgovora na pitanja utvrđena je osnovna razina političke participacije. **Redoviti izlazak na izbore** iskazalo je 47% ispitanika, a povremeno izlazi na izbore njih 20,5%. Rijetko ili nikada ne izlazi na izbore ¼ ispitanika. Što se tiče **članstva u političkim strankama** 22% studenata članovi su neke stranke. Više od polovine studenata (59%) nisu članovi ni stranaka niti udruga. Rezultati

ovog istraživanja, u kontekstu klasičnih oblika političke participacije, pokazuju veći angažman studenata u odnosu na ukupnu mladu populaciju iz *Studije o mladima u BiH* (2015.), gdje se pokazalo kako čak 92,9% mladih nisu angažirani ni u jednom od oblika političke participacije. Kao kontrolno pitanje vezano uz interes i participaciju u anketnom upitniku postavljeno je pitanje **sudjelovanja studenata u aktivnostima i organizacijama vezanim za EU**. Visoki udio studenata iz uzorka, njih 91% nikada nije sudjelovalo u bilo kojim aktivnostima ili organizacijama vezanim za EU. Sljedeća tablica prikazuje rezultate analize odgovora vezanih uz **namjere napuštanja zemlje** studenata Sveučilišta u Mostaru i mladih iz Hrvatske (Tablica 5.).

Tablica 5: Komparativni prikaz namjere odlaska u neku od zemalja EU studenata Sveučilišta u Mostaru i mladih iz Hrvatske

Namjera emigriranja u neku od zemalja EU	Studenti Sveučilišta u Mostaru (%)	Mladi u RH 2004. (%)
Studirati, usavršavati se	79,0	54,9
Raditi neko vrijeme	83,0	71,2
Raditi cijeli radni vijek	22,5	17,1
Trajno se nastaniti	26,5	19,0

Izvor: Rezultati istraživanja autorica rada i istraživanja studije Mladi Hrvatske i europske integracije (2005.)

Vrlo visoki udio studenata iz uzorka sa Sveučilišta u Mostaru pokazuje namjeru nastaviti studij i usavršavati se, kao i privremeno raditi u nekoj od zemalja EU. Gledano kumulativno, gotovo polovina studenata iz uzorka pokazuje tendenciju trajnog napuštanja zemlje, bilo kroz namjeru da rade u inozemstvu cijeli radni vijek (22,5%), bilo kroz namjeru da se trajno nastane u nekoj od zemalja EU (26,5%). Navedeni rezultati se u velikoj mjeri podudaraju s rezultatima *Studije o mladima u BiH* (2015.), gdje je također gotovo polovina ispitanika iskazala namjeru emigriranja. Gledajući rezultate studije iz Hrvatske, vidljivo je da studenti sa Sveučilišta u Mostaru, kao i općenito mladi iz BiH, pokazuju izraženije tendencije za napuštanjem zemlje.

4.3. Stavovi prema Europskoj uniji i očekivanja od procesa pridruživanja.

U ovom dijelu analize fokus je **na istraživanju odnosa mladih prema EU**, kako bi se dobio uvid u opće stavove prema EU, podršku pridruživanju i očekivanja od procesa pridruživanja. Sudeći prema podacima istraživanja *Studije o mladima u BiH* (2015.), podrška mladima članstvu iznosi 55%, dok nešto više od četvrtine mladih (26,1%) nema eksplicitan stav o podršci članstvu u EU. Prema istom istraživanju najmanju podršku članstvu izražavaju mladi Srbi (31,7%). S druge strane značajno veći broj mladih Hrvata podržava članstvo u EU (57,3%) kao i mladih Bošnjaka (66,5%). U sljedećoj tablici prikazani su rezultati **podrške pridruživanju Europskoj uniji** studenata Sveučilišta u Mostaru i mladih iz Hrvatske (Tablica 6.).

Tablica 6: Komparativni² prikaz podrške pridruživanju Europskoj uniji studenata Sveučilišta u Mostaru i mladih iz Hrvatske

Stupnjevi podrške mladih pridruživanju Europskoj uniji	Studenti Sveučilišta u Mostaru (%)	Mladi u RH 2004. (%)	Mladi u RH 2012. (%)
Nikako ne podržavam/Uglavnom ne podržavam	10,5	12,5	21,0
Nemam stav	20,0	n/a	30,7
Podržavam iako se od članstva previše očekuje	33,0	49,5	n/a
U potpunosti podržavam	26,5	38,0	41,7
Ne znam/ Ne zanima me	10,0	n/a	6,6
Total	100,0	100,0	100,0

Izvor: Rezultati istraživanja autorica rada i studija provedenih u Hrvatskoj tijekom 2004. i 2012. godine (Mladi Hrvatske i europske integracije, 2005.; Mladi u vremenu krize, 2013.)

Gledano kumulativno gotovo 60% studenata Sveučilišta u Mostaru podržava pridruživanje BiH Europskoj uniji. U usporedbi s rezultatima ukupnog uzorka mladih iz BiH, prisutan je gotovo isti stupanj podrške, pogotovo gledajući rezultat vezan uz sub-uzorak Hrvata. Uzimajući u obzir rezultate dobivene u Hrvatskoj tijekom 2004. godine, podrška mladih iz Hrvatske prije dobivanja statusa kandidata bila je značajno veća.³ S druge strane, u 2012. godini, tijekom i neposredno prije izglasavanja referenduma, vidljiv je značajan pad podrške mladih procesu pridruživanja Hrvatske. Prema Ilištin (2005., str. 202) starija populacija u Hrvatskoj pokazuje tendencije *eurorealizma* u svojim stavovima, dok mladi pokazuju više općenitu podršku pridruživanju Europskoj uniji kroz stavove koji tendiraju prema **euroentuzijizmu** ili **euroskepticizmu**. *Euroentuzijizam* se iskazuje kroz potpunu podršku pridruživanju za koju se u oba istraživanja u Hrvatskoj izjasnio veći broj mladih u odnosu na studente Sveučilišta u Mostaru. Kroz stav da se od pridruživanja Europskoj uniji previše očekuje u prosjeku ½ mladih iz Hrvatske u iskazali su određeni *euroskepticizam*. Prema navedenom tumačenju 1/3 studenata Sveučilišta u Mostaru, također, pokazuje elemente euroskepticizma. Sljedeća tablica (Tablica 7.) prikazuje rezultate istraživanja **općeg odnosa prema Europskoj uniji** studenata uz prikaz rezultata istraživanja mladih u Hrvatskoj.

Tablica 7: Komparativni prikaz općeg odnosa studenata Sveučilišta u Mostaru i mladih iz Hrvatske prema EU

Opća slika o EU	Studenti Sveučilišta u Mostaru (%)	Mladi u RH 2004. (%)
Vrlo negativna/Negativna	10,0	14,0
Neutralna	51,5	51,4
Pozitivna/Izuzetno pozitivna	31,5	34,6
Ne znam	7,0	n/a
Total	100,0	100,0

² Rezultati ovih istraživanja se ne mogu u potpunosti sagledati komparativno zbog razlika u upitnicima između ovog istraživanja i istraživanja u Hrvatskoj, ali i razlika u upitnicima po pitanju podrške pridruživanju i između dva navedena istraživanja u Hrvatskoj.

³ Istraživanje *Mladi Hrvatske i europske integracije* čiji su rezultati publicirani 2005. godine rađeno je početkom 2004. godine, dok je Hrvatska dobila status kandidata u lipnju 2004. godine.

Izvor: Rezultati istraživanja autorica rada i studije provedene u Hrvatskoj tijekom 2004. godine (*Mladi Hrvatske i europske integracije*, 2005.)

Polovina studenata iz uzorka izražava neutralan odnos prema EU, a nešto manje od 1/3 pozitivan i izuzetno pozitivan odnos. Rezultati općeg odnosa prema EU pokazuju najveću sličnost u dosadašnjoj analizi rezultata između istraživanja studenata Sveučilišta u Mostaru i mladih u Hrvatskoj iz 2004. godine. Nešto više ispitanika iz Hrvatske ima negativan odnos prema EU dok se gotovo podjednaki udjeli ispitanika određuju neutralno i pozitivno prema EU. Sljedeća tablica (Tablica 8.) prikazuje rezultate vezane uz **procjenu poželjnih učinaka od procesa pridruživanja**.

Tablica 8: Rezultati procjene poželjnih učinaka pridruživanja Studenata Sveučilišta u Mostaru i mladih iz Hrvatske

Poželjni učinci pridruživanja EU	Studenti Sveučilišta u Mostaru (%)	Mladi u RH 2004. (%)	Mladi u RH 2012. (%)
Bolje i kvalitetnije obrazovanje	84,5	83,5	81,1
Bolje mogućnosti zapošljavanja	82,5	80,5	78,1
Kvalitetniji i brži gospodarski razvoj	81,0	82,2	77,4
Veće mogućnosti putovanja i sklapanja prijateljstava	79,0	83,7	86,0
Viši životni standard ljudi	74,0	77,5	70,0
Bržu demokratizaciju društva	69,0	77,2	73,4
Bolju zaštitu manjinskih i ljudskih prava	65,5	79,5	72,0
Veću ravnopravnost Hrvata	65,0	n/a	n/a
Bolje upoznavanje religija i kultura drugih naroda	62,5	76,2	80,5
Bolju vojnu zaštitu BiH/RH	61,0	66,2	69,2

Izvor: Rezultati istraživanja autorica rada i studija provedenih u Hrvatskoj tijekom 2004. i 2012. godine (*Mladi Hrvatske i europske integracije*, 2005.; *Mladi u vremenu krize*, 2013.)

Studija o mladima u BiH (2015.) pokazuje kako su mladi optimistični prema dobrobitima integracije, kao i studenti Sveučilišta u Mostaru. Studenti najviše pozitivnih učinaka očekuju vezano uz obrazovanje, mogućnost zaposlenja ali i brži gospodarski razvoj. U upitnik je, s obzirom na specifičnosti BiH, dodano pitanje vezano uz očekivanja od integracije s obzirom na unapređenja položaja Hrvata. Gotovo 2/3 studenata Sveučilišta u Mostaru kao pozitivni učinak od pridruživanja vidi veću ravnopravnost Hrvata. Gledajući ukupno, od 2/3 do preko 4/5 studenata Sveučilišta u Mostaru očekuju da će BiH na svakom od ponuđenih područja ostvariti prednosti integracijom u Europsku uniju. Navedeni rezultati u velikoj se mjeri podudaraju sa rezultatima dobivenim u istraživanju mladih u Hrvatskoj, posebno u 2004. godini. Sljedeća tablica prikazuje rezultate **percepcije o potencijalnim dobitnicima/gubitnicima zbog članstva** u Europskoj uniji (Tablica 9.).

Tablica 9: Percepcija studenata Sveučilišta u Mostaru i mladih iz Hrvatske o potencijalnim dobitnicima/gubitnicima zbog ulaska u EU

Nakon ulaska u EU bit će bolje sljedećim skupinama/akterima u društvu	Studenti Sveučilišta u Mostaru(%)	Mladi u RH 2004. (%)
Stručnjacima	79,5	78,0
Onima koji govore strane jezike	77,5	75,4
Velikim tvrtkama	77,5	62,0
Mladim ljudima	73,5	67,8
Fakultetski obrazovanim ljudima	71,0	n/a
Poduzetnicima	70,0	48,8
Nezaposlenima	61,5	46,4
Radnicima	56,0	33,6
Svim građanima BiH/RH	54,5	32,4
Nastavnicima	53,5	32,2
Javnim službenicima	53,0	28,7
Poljoprivrednicima	52,0	28,0
Hrvatima	51,5	n/a
Pripadnicima kulturnih, nacionalnih i vjerskih manjina	46,5	40,8
Stanovnicima nekih dijelova BiH/RH	46,0	35,3
Umirovljenicima	43,5	28,0
Političarima	43,0	38,0
Srbima	42,5	n/a
Bošnjacima	41,5	n/a
Stanovnicima glavnog grada	38,5	32,9

Izvor: Rezultati istraživanja autorica rada i studije provedene u Hrvatskoj tijekom 2004. godine (Mladi Hrvatske i europske integracije, 2005.)

Iz navedenih rezultata vidljivo je kako studenti Sveučilišta u Mostaru u većoj mjeri očekuju poboljšanje položaja određenih skupina u društvu nakon pridruživanja Europskoj uniji u odnosu na mlade u Hrvatskoj, pokazujući, u tom kontekstu, veći stupanj *euroentuzijazma*. U prosjeku $\frac{3}{4}$ studenata smatra kako će biti bolje onim skupinama i akterima u društvu koji imaju određene profesionalne vještine kao i onim skupinama koje teže ka nekom unapređenju, kao što su mladi i poduzetnici. Isto tako, polovina studenata smatra kako će Hrvatima biti bolje kada BiH postane članica EU. Među prve skupine čiji će se položaj unaprijediti ulaskom u EU u oba istraživanja spadaju stručnjaci, oni koji govore strane jezike i mladi ljudi. Nakon navedenih skupina mladima iz Hrvatske značajno opada entuzijazam prema unapređenju položaja ostalih skupina. Potencijalni gubitnici integracije teže su uočljivi u istraživanju studenata Sveučilišta u Mostaru, ali se može reći kako najmanje potencijalnih dobitnici studenti očekuju za umirovljenike, političare, druge nacionalne grupe i za stanovnike Sarajeva, kao glavnog grada. Na pitanje u upitniku ***mislite li kako bi članstvo u EU Vama osobno donijelo prednosti***, manje od polovine studenata su odgovorili pozitivno (41,5%). Više od $\frac{1}{4}$ studenata Sveučilišta u Mostaru stava je kako osobno ne bi imali nikakve pozitivne učinke od članstva (26,5%), dok se $\frac{1}{3}$ studenata izjasnila kako ne zna bi li članstvo u EU i njima osobno donijelo određene dobrobiti (32%). Ovi rezultati pokazuju kako su studenti neodlučni po pitanju osobne dobrobiti od članstva BiH u Europskoj uniji. S

druge strane za mlade i fakultetski obrazovane, u koje i sami spadaju pokazuju entuzijazam u smislu unapređenja njihova položaja nakon pristupanja Europskoj uniji. Neki od razloga ove razlike u rezultatima svakako mogu biti i namjera emigracije iz zemlje, jer u slučaju da ne žive u zemlji na njih se osobno i ne bi odražavali učinci pridruživanja. U sljedećoj tablici prikazani su rezultati **procjene nepoželjnih učinaka pridruživanja Europskoj uniji** (Tablica 10.)

Tablica 10: Procjena nepoželjnih učinaka pridruživanja Europskoj uniji

Pridruživanje Europskoj uniji nepoželjno je iz sljedećih razloga:	Studenti Sveučilišta u Mostaru (%)	Mladi u RH 2004. (%)	Mladi u RH 2012. (%)
Čini BiH/RH ovisnom o razvijenim EU zemljama (kulturno, politički, gospodarski ...)	51,0	66,4	67,3
Povećava mogućnost gospodarske eksploatacije BiH/RH	34,5	59,8	64,7
Ekonomskim standardima i mjerama ograničava gospodarski razvoj BiH/RH	28,5	48,2	60,1
Ugrožava nacionalni identitet hrvatskog naroda	23,0	38,4	53,0
Narušava suverenitet BiH/RH	21,0	34,8	52,4

Izvor: Rezultati istraživanja autorica rada i studija provedenih u Hrvatskoj tijekom 2004 i 2012. godine (Mladi Hrvatske i europske integracije, 2005.; Mladi u vremenu krize, 2013.)

Studenti Sveučilišta u Mostaru, osim u stavci kako pridruživanje čini BiH ovisnom o razvijenim EU zemljama, ne vide značajne zapreke pridruživanju po osnovi ostalih ponuđenih razloga. S druge strane, mladi u BiH nad-polovičnom se većinom slažu sa svim ponuđenim tvrdnjama koje ukazuju na nepoželjne učinke pridruživanja (*Socio-ekonomske percepcije mladih u BiH*, 2017.). Mladi iz Hrvatske u 2004. godini procjenjuju manje nepoželjnih učinaka u odnosu na istraživanje u 2012. godini, ali ipak značajno više u odnosu na studente Sveučilišta u Mostaru, što ponovo upućuje na određeni stupanj entuzijazma studenata iz ovog istraživanja prema EU. Sljedeća tablica prikazuje procjenu studenata Sveučilišta u Mostaru i mladih iz Hrvatske o **okolnostima koje otežavaju proces pridruživanja Europskoj uniji** (Tablica 11.).

Tablica 11: Procjena okolnosti koje otežavaju pridruživanje Europskoj uniji

Lista tvrdnji	Studenti Sveučilišta u Mostaru (%)	Mladi u RH 2004. (%)	Mladi u RH 2012. (%)
Nedovoljna gospodarska razvijenost	75,0	79,5	71,9
Nedovoljno demokratiziran društveni i politički sustav	73,5	75,4	66,7
Nesposobnost vlasti da se prilagodi zahtjevima i standardima EU	70,0	64,3	70,7
Nedovoljno poštivanje kulturnih i religijskih prava u BiH	61,0	n/a	n/a
Nedovoljno poštivanje nacionalnih prava u BiH	59,0	n/a	n/a
Nezadovoljstvo EU suradnjom BiH sa institucijama EU	58,0	n/a	n/a

Interes nekih vladajućih grupa unutar zemlje protiv pridruživanja	57,0	50,1	63,1
Nedovoljno poštivanje ljudskih i manjinskih prava u BiH/RH	54,0	57,7	60,4
Prestrogi kriteriji koje je EU postavila pred buduće članice	40,5	69,8	74,9
Nepravredno nametnuti uvjeti koje je EU postavila pred BiH/RH	30,0	63,3	73,6

Izvor: Rezultati istraživanja autorica rada i studija provedenih u Hrvatskoj tijekom 2004. i 2012. godine (Mladi Hrvatske i europske integracije, 2005.; Mladi u vremenu krize, 2013.)

U prosjeku 70% studenata Sveučilišta u Mostaru se slaže s tvrdnjama kako nedovoljna razvijenost, nezadovoljavajući stupanj demokracije i nesposobnost vlasti da se prilagode zahtjevima Europske unije predstavljaju ozbiljne zapreke procesu pridruživanja. Slični su rezultati o obje godine istraživanja dobiveni i u Hrvatskoj. S obzirom na specifične okolnosti u BiH u upitnik su dodane određene stavke. Tako se u prosjeku od 60% do 50% studenata Sveučilišta u Mostaru slaže kako nedovoljno poštivanje, kulturnih, religijskih i nacionalnih prava u BiH čini zapreku pridruživanju. Stavke u kojima studenti Sveučilišta u Mostaru imaju značajno različite stavove od mladih u Hrvatskoj odnose se na zahtjeve Europske unije prema zemljama u procesu integracije.

5. Zaključna razmatranja

Europska unija potiče kontinuirana istraživanja javnog mnijenja o različitim aspektima zajednice kako u zemljama članicama tako i u zemljama koje su u različitim fazama procesa pridruživanja. Od posebnog interesa ovih istraživanja svakako je utvrditi stavove i očekivanja mladih kako prema integracijskom procesu tako i općenito prema EU. U rezultatima ovog istraživanja, o odnosu studenata Sveučilišta u Mostaru prema EU, mogu se identificirati dvije različite tendencije. Jedna se tendencija odnosi na određene razine euroskepticizma, a druga na određene razine euroentuzijazma u stavovima. Kao i u istraživanjima mladih u Hrvatskoj, kod studenata Sveučilišta u Mostaru uočena je diskrepancija u omjerima vezanim uz pozitivan stav prema EU i stupanj podrške pridruživanju. Naime, u prosjeku trećina ispitanih studenata pozitivnog je stava prema EU, a gotovo 60% ih podržava pridruživanje. U tom kontekstu, prisutan je trend da značajan dio studenata koji pružaju podršku pridruživanju istovremeno izražavaju i stajalište kako se od pridruživanja previše očekuje. Navedeno govori u prilog kako se u stavovima studenata Sveučilišta u Mostaru, mogu identificirati određeni elementi euroskepticizma. S druge strane, studenti Sveučilišta u Mostaru pokazuju visoku razinu entuzijazma i vide članstvo u EU kao instrument rješavanja, prije svega, ekonomskih problema, ali i unapređenja demokracije u domenama poštivanja građanskih, kulturnih, religijskih i nacionalnih prava, kao i unapređenja položaja Hrvata. Studenti u ovom istraživanju značajno su optimističniji u pogledu ukupno pozitivnih učinaka od članstva u Europskoj uniji kako u odnosu na ukupni uzorak mladih u BiH, tako i u odnosu na uzorak mladih iz Hrvatske. Naime, rezultati pokazuju kako studenti izražavaju visoku razinu entuzijazma vezanu uz unapređenje položaja različitih aktera i skupina u društvu, te u prosjeku u manjoj mjeri vide nepoželjne posljedice pridruživanja. Isto tako, studenti Sveučilišta u Mostaru u manjoj mjeri, u odnosu na mlade iz Hrvatske,

smatraju kako je EU nametnula prestroke kriterije, a u još manjoj mjeri kako su uvjeti koje je EU postavila pred zemlje koje teže članstvu nepravedni. U skladu s navedenim, studenti kao zapreke pridruživanju u najvećoj mjeri navode ekonomsku nerazvijenost, nedovoljno demokratiziran društveni i politički sustav i nesposobnost vlasti da se prilagodi zahtjevima EU. Iz navedenoga se može uočiti i određeni realizam studenata Sveučilišta u Mostaru koji ukazuje na postojanje svijesti da je veliki dio odgovornosti za dinamiku i ishod procesa pridruživanja upravo na akterima unutar političkog i ekonomskog sustava zemlje. Neovisno o tome što studenti pokazuju relativno visoku podršku pridruživanju, visoki entuzijazam vezano za učinke integracije i gotovo da ne vide negativne posljedice od pridruživanja, ne treba zanemariti rezultat koji pokazuje kako polovina studenata ima neutralan stav prema EU. Također, ne smije se izgubiti iz vida niti rezultat koji pokazuje da više od polovine studenata koji podržavaju članstvo smatraju da se od članstva previše očekuje. Iz velikog broja istraživanja javnog mnijenja u Europi proizašao je zaključak kako se stavovi građana prema EU mijenjaju pod utjecajem različitih društveno-političkih čimbenika i procesa u samim zemljama, ali i na razini EU. Tome u prilog govori i kontinuirano ispitivanje javnog mnijenja koje u BiH provodi Direkcija za europske integracije - DEI čiji rezultati ukazuju na promjene u stupnju podrške pridruživanju BiH Europskoj uniji. Naime, u istraživanju krajem 2010. godine podrška građana BiH pridruživanju bila je 88,2%. Na istim karakteristikama uzorka rađena su istraživanja nekoliko godina zaredom gdje se uočava trend pada podrške pridruživanju. Zadnje isto istraživanje rađeno je u proljeće 2017. godine i pokazuje da je podrška pridruživanju pala na 69,2%. Gledajući iste rezultate razdvojeno prema nacionalnoj pripadnosti i entitetima, podrška pridruživanju nije ravnomjerno zastupljena u populaciji. Prema istom izvoru u 2017. godini više od polovine ispitanika su stava da Europski put BiH ima alternativu (52,5%), što je najviši rezultat u dosadašnjim istraživanjima. Iz opisanih rezultata moguće je uočiti trend rasta euroskepticizma u BiH. Zbog svega navedenog nameće se potreba pomaka od deskriptivnih istraživanja javnog mnijenja koja opisuju stavove ka istraživanjima koja ukazuju na razloge zbog kojih jedan dio mlade i odrasle populacije u manjoj mjeri ili uopće ne podržava proces pridruživanja BiH Europskoj uniji. Europska integracija je kompleksan, dinamičan i relativno dugotrajan proces za koji je podjednako potreban politički i društveni konsenzus. Stoga, društveni konsenzus o pridruživanju treba održati do trenutka kada BiH dođe u poziciju postati članicom. Kako bi se taj konsenzus na društvenoj razini održao potrebno je razviti politike koje će sadržavati programe edukacije i informiranja građana o procesu pridruživanja i njegovim učincima, ali i eventualnim posljedicama ukoliko ne dođe do pridruživanja BiH Europskoj uniji. Iako mladi u BiH, kao i studenti Sveučilišta u Mostaru pokazuju relativno visoki potencijal za podršku pridruživanju, treba imati u vidu da su upravo mladi više podložni različitim utjecajima i promjeni stavova. Aktivan pristup mladima kao važnom elementu socijalnog kapitala društva po pitanju unapređenja kako njihovog demokratskog potencijala tako i potencijala u podršci procesu pridruživanja posebno je važan. Za očekivati je kako će mladi većinu svog života provesti u EU. Stoga je podrška procesu pridruživanja od strane mladih od iznimnog značaja za održavanje potrebne razine društvenog konsenzusa o tome da europski put nema alternativu.

Literatura

- [1] Direkcija za Europske integracije Bosne i Hercegovine - Istraživanje javnog mnijenja: Stavovi građana o članstvu u Europskoj uniji i procesu integriranja u EU: <http://>

- www.dei.gov.ba/dei/media_servis/istrazivanje/default.aspx?id=1905&langTag=hr-HR&template_id=120&pageIndex=1.
- [2] Gvozdanović, A. Socijalni kapital studenata, u: Sociološki portret hrvatskih studenata, Biblioteka znanost i društvo, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, 2014., str. 173-197.
 - [3] Hurrelman, K. i Weichert, M. (ur.), Lost in Democratic Transition? - Political Challenges and Perspectives for Young People in South East Europe: Results of Representative Surveys in Eight Countries, FES, Berlin, Maribor, Skopje, 2015.
 - [4] Ilištin, V. (ur.), Mladi Hrvatske i europska integracija, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, 2005.
 - [5] Ilištin, V., Bouillet, D., Gvozdanović, A. i Potočnik, D., Mladi u vremenu krize, Institut za društvena istraživanja, Zagreb, 2013.
 - [6] Socio-ekonomske percepcije mladih u BiH, 2017. - UNDP Bosna i Hercegovina: http://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/library/publications/young-people-in-bih-share-their-socio-economic-perceptions-and-e.html.
 - [7] Studija o mladima u Bosni Hercegovini, 2015. - FES Bosna i Hercegovina: <http://www.fes.ba/ba/publikacije/publikacije-2015.html>.

